

## ● نقد و معرفی کتاب

# تحریم ایران: یک سیاست شکست خورده

Alikhani, Hussein<sup>1</sup>, *Sanctioning Iran: Anatomy of a failed Policy*, I.B. Tauris Publishers, (London/ New York, 2000), pp. 436.

امریکایی‌ها مجبور به عدم معامله با ایران هستند. واشنگتن برای پاسخ به این اقدام کوشیده است قوانینی فرامرزی درخصوص هر کشور ثالثی که "تحریم را بشکند" وضع کند. اما اعتراض متحدان امریکا که نمی‌توانند با ایران قطع رابطه کنند این رهیافت را ناممکن ساخته است. خصوصت رسمی امریکا نسبت به تهران بالایی شدید و قوی حامیان اسرائیل شدت یافت و مسأله‌ی رفع سیاست تحریم‌ها را مشکل ساخته است. اما تعداد فزاینده‌ی ناظران امریکایی اکنون معتقدند که تنها نتیجه‌ی

کتاب تحریم ایران: یک سیاست شکست خورده به بررسی گذشته، حال و آینده‌ی تحریم‌های امریکا علیه ایران پرداخته است. تحریم به یک اصل سیاسی بسیار مهم در سیاست خارجی امریکا تبدیل شده است؛ بنا به اظهار ریچارد چنی<sup>۲</sup> وزیر دفاع اسبق ایالات متحده، بیش از ۷۰ کشور و دو سوم جمعیت جهان در حال حاضر تأثیرهای تحریم‌های امریکا را تجربه کرده‌اند. حسین علی‌خانی به تفصیل فرآیند تیرگی فزاینده میان روابط تجاری ایران- امریکا را که از زمان سقوط شاه و بحران گروگانگیری ۸۰-۱۹۷۹ آغاز شده است را تشریح می‌کند. تحریم ایران به صورت یک طرفه باقی‌مانده و ناگزیر کمپانی‌های غیرامریکایی- و عمدتاً اروپای غربی- تجارت با ایران را در دست گرفته‌اند، در حالی که

۱. حسین علی‌خانی، رییس مرکز گفت وگوهای جهانی است. اثر زیر نیز به وسیله‌ی ایشان به چاپ رسیده است:

- The Clow of Eagle: A Guide to US Sanctions against Libya.

2. Richard Cheney.

عمل آورده است. مطالعه‌ی این کتاب برای افرادی که علاقه‌مند به شناخت نحوه‌ی شکل‌گیری سیاست امریکا در قبال ایران- از انقلاب اسلامی تاکنون- می‌باشند، ضروری است.

این کتاب مشتمل بر ده فصل و دوازده سند مهم به قرار زیر است:

۱. شناخت نسوع تحریم‌های غیر

خسونت‌آمیز؛

۲. قانون اختیارات اقتصادی اضطراری

بین‌المللی؛

۳. بیانیه‌ی الجزایر؛

۴. سند Dames & Moore Vregan؛

۵. سند منع تکثیر (تسلیحات) ایران-

عراق مصوب ۱۹۹۲؛

۶. مقررات داد و ستد ایران؛

۷. دستورالعمل اجرایی به شماره‌ی

۱۳۰۵۹ مورخ ۱۹ اوت ۱۹۹۷؛

۸. الحاقیه‌ی مقررات داد و ستد ایران

(۳۱ مارس ۱۹۹۹)؛

۹. الحاقیه‌ی مقررات داد و ستد ایران

(۲۶ ژوئیه ۱۹۹۹)؛

۱۰. الحاقیه‌ی مقررات داد و ستد ایران

(۲۷ اکتبر ۱۹۹۹)؛

۱۱. سند تحریم ایران و لیبی ۱۹۹۶؛

۱۲. مقررات شورای اتحادیه‌ی اروپایی در

سیاست تحریم، محروم شدن امریکا از بخش پر سود تجارت بین‌المللی است. کتاب تحریم ایران جزئیات وضع قوانین فرامرزی را مورد مذاکره قرار داده و تحلیلی نقادانه و جامع از این سیاست به عنوان یک کل را ارائه می‌دهد. این اثر هم‌چنین به شکلی جامع و با استناد به مدارک متقن منابع مکتوب مهمی را بررسی نموده و تأثیر تحریم‌ها بر ایران را ارزیابی کرده است. کتاب حاضر منبع بسیار مهمی برای تجار، سیاست‌گذاران یا افراد دانشگاهی- که در صدد درک زمینه و چگونگی روابط ایران و امریکا در بیست سال گذشته هستند، می‌باشد.

به اعتقاد Bruce Zagaris "این کتاب

بهترین اثر درباره‌ی تحریم‌های امریکا علیه ایران

است. توجه استادانه‌ی آن به جنبه‌های تاریخی،

دیپلماتیک، اقتصادی، نظامی و فنی قوانین

امریکا، به علاوه ارائه‌ی جزئیات و بررسی

مفصل ادبیات مربوطه و هم‌چنین تحلیل‌های

انجام شده در آن باعث بی‌همتایی کتاب شده

است."

گری‌سیک براین باور است که "کتاب

حاضر، در میان ادبیات مربوطه معتبرترین اثری

است که تحریم‌های امریکا علیه ایران را بررسی

کرده است. علی‌خانی، نه تنها این موضوع را

مجددانه تحلیل کرده، بلکه جامع‌ترین مطالعه را

از تاریخ ادبیات و قوانین تحریم‌های امریکابه

سیاسی که به منظور نیل به اهداف خاصی اتخاذ می‌گردند و مورد دوم به محدودیت‌های اعمال شده به وسیله‌ی دولت‌های ملی در تجارت بین‌المللی است. در این فصل به تاریخ تحریم‌ها قبل از جنگ جهانی اول یعنی سال ۱۹۴۵ اشاره شده است. در تاریخ امریکا تحریم‌ها از قرن هیجدهم مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در یکی از اقدام‌های مستند که منجر به رخ دادن انقلاب امریکا شد (۱۷۵۶)، استعمارگران در اعتراض به وضع قانون تمپر کالاهای انگلیسی را تحریم کردند.

در ادامه‌ی این فصل نکاتی چون سابقه‌ی تحریم‌ها بعد از جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵) منطبق امریکا در خصوص تحریم‌ها، منابع اعتبار تحریم‌های اقتصادی امریکا، قانون تجارت با کشور دشمن، قانون اداره کردن صادرات و عملکرد آن در دهه ۹۰، قانون اختیارات اقتصادی اضطراری بین‌الملل و محدودیت‌های اختیارات ریاست جمهوری، آمده است. هم‌چنین به دو مورد از اختیارات ریاست جمهوری: ۱) اختیار واگذاری اموال خارجی و ۲) اختیار تعیین رژیم حقوقی دادوستد داخلی صرف اشاره گردیده و دو سند ردیف ۱ و ۲ فوق در انتهای فصل مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در فصل سوم تحت عنوان: «تحریم

مخالفت با سیاست‌های تحریم امریکا. نویسنده در فصل اول به بررسی پیشینه‌ی تاریخی نطفه‌های بی‌اعتمادی میان ایران و امریکا می‌پردازد و بانگاهی به سیر روابط دوجانبه در قرن بیستم به حوادث مهمی چون انقلاب (به عنوان مهم‌ترین عاملی که به درستی درک نشده) و بحران گروگان‌گیری دیپلمات‌های امریکایی که ۴۴۴ روز به طول انجامید اشاره می‌کند. در فصل اول در روند بررسی تاریخی روابط دوجانبه می‌خوانیم: «در نهایت برنامه‌های متناقض مدرنیزاسیون شاه و حس استبدادی وی منجر به ایجاد ناآرامی سیاسی وسیع و بی‌ثباتی دراز مدت در ایران شد. هم‌زمان، در ایالات متحده‌ی امریکا آگاهی، یا علاقه‌ی کافی، نسبت به تحولات ایران بسیار اندک بود». در این فصل، نویسنده به مسایلی چون: کودتای رضا خانی، سیاست نیکسون در قبال منطقه‌ی راهبردی خلیج فارس که به دکترین نیکسون معروف شد (سیاست دو ستونی) خرید بی‌سابقه توسط شاه از امریکا، ساواک و فعالیت‌های آن را بررسی کرده است.

فصل دوم تحت عنوان «تحریم‌ها: جزء لاینفک سیاست خارجی امریکا»، معنای تحریم در زمینه‌ی سیاست‌گذاری خارجی را این‌گونه تعریف می‌کند: تحریم‌های اقتصادی یا قواعد تجاری فرق می‌کنند. مورد اول قواعدی است

پایان گروگان‌گیری، نحوه‌ی اعمال موافقتنامه‌های گروگان‌گیری و مقررات اجرایی موافقتنامه‌ی گروگان‌گیری عناوین دیگر این فصل هستند. نحوه‌ی نگرش دیوان امریکا نسبت به موافقتنامه‌ی مزبور نیز در این فصل مورد مطالعه قرار گرفته است.

فصل پنجم تحت عنوان «تحریم‌ها: مرحله‌ی بعد» سه محور اساسی را به شرح زیر بررسی کرده است: ۱) مقررات داد و ستد ایران؛ ۲) شیوه‌های کنترل صادرات در سیاست خارجی امریکا و سیاست مهار دوجانبه به عنوان خط مشی جدید امریکا. به عنوان نمونه تحریم صدور مواد شیمیایی به ایران به بهانه‌ی احتمال ساخت سلاح‌های شیمیایی در این قسمت آمده است.

فصل ششم، «تحریم‌های جدید: اعمال نفوذ بر دستگاه قانون‌گذاری»، به بررسی تحریم‌های جدید از جمله قانون داماتو پرداخته و بار دیگر به مقررات داد و ستد در ایران اشاره می‌کند. محورهای دیگر این فصل عبارتند از: تعاریف، وارد کردن کالا و خدمات از ایران، صدور کالا و خدمات به ایران خدمات بانکی،

واکنش عقلایی نسبت به گروگان‌گیری» نویسنده به نحوه‌ی رفتار متحدین امریکا نسبت به تحریم و چگونگی دور زدن سازمان ملل متحد اشاره می‌کند. هم‌چنین اقدام‌های قهرآمیز یک جانبه در قالب دو زیر مجموعه توضیح داده شده‌اند. الف- بلوکه کردن دارایی‌ها ب - تحریم<sup>۱</sup> تجاری. در این فصل می‌خوانیم: سه روز پس از تسخیر سفارت امریکا در تهران (اقدامی که امام خمینی پیشاپیش از وقوع آن اطلاع نداشت) رمزی کلارک<sup>۲</sup> دادستان کل اسبق امریکا و ویلیام میلر<sup>۳</sup> رییس کمیته‌ی اطلاعات و امنیت سنا که حامل پیامی از سوی کارتر رییس جمهور وقت امریکا، تصمیم گرفتند برای ابلاغ پیام به ایران بیایند ولی امام خمینی از اجازه ورود امتناع می‌ورزد و در پی آن دولت امریکا تصمیم می‌گیرد اقدام‌های تنبیهی علیه ایران اتخاذ کند. لذا از صدور مجوز انتقال ۳۰۰ میلیون دلار قطعات یدکی نظامی به ایران- که مبلغ آنها پرداخت و خریداری شده بودند- خودداری کرد.

عنوان فصل چهارم، «حل و فصل بحران گروگان‌ها» است. از جمله محورهای مهم بحث در این فصل بررسی موافقت‌نامه‌ی حل و فصل قضیه‌ی گروگان‌گیری که به صورت اعلامیه‌ی عمومی، اعلامیه‌ی حل و فصل و توافقنامه‌های الحاقی هستند. اوضاع و تحولات

۱. باید توجه داشت فرق میان Embargo و Sanction در این است که وقتی تحریم وارد مراحل حقوقی شود به آن Embargo می‌گویند.

2. Ramsey Clark.

3. William Miller.

تحریم‌ها در ایران ایجاد شده‌اند از جمله مراکز نقل فصل هشتم هستند.

عنوان فصل نهم، «اقدام‌های فرامرزی و قوانین تحریم ایران و لیبی» است که ذیل آن به صلاحیت قضایی امریکا در وضع این تحریم‌ها، پایگاه‌های این صلاحیت، اصل سرزمینی، اصل حمایتی، اصل ملیت، اصل غیرارادی بودن شخص، و اصل جهان‌شمول گستره پایگاه‌های صلاحیت فرامرزی اشاره شده است. نحوه اجرای قوانین فرامرزی در حوزه اقتصاد و اقدام‌های فرامرزی امریکا بر طبق قانون، مدیریت صادرات<sup>۳</sup> در این فصل تحلیل شده‌اند از جمله بحث‌های مهم دیگر آن کنترل صادرات غیرمستقیم، کنترل محصولات خارجی، صادرات به وسیله اشخاص امریکایی، مسأله‌ی بحث انگیز خطوط لوله‌ی نفت، میزان صلاحیت قضایی در کنترل صادرات، هستند. در این فصل اشاره شده است که امریکا طبق قانون اختیارات اقتصادی اضطراری بین‌المللی<sup>۴</sup> خود را مجاز به دست یازیدن به اقدام‌های فرامرزی می‌داند. این فصل، ضمن بررسی قانون دموکراسی کوبا و قانون آزادی و انسجام

صدور غیرمستقیم و سایر داد و ستدهای متنوعه. در ادامه‌ی مطالب این فصل عملکرد امریکا در جهت تخفیف تحریم‌ها و اقدام‌های صورت گرفته بر ضد مواد مخدر و هم‌چنین تجارت خواروبار و دارو در امریکا آمده است.

فصل هفتم، «تحریم‌ها سخت‌تر می‌شوند»، قانون تحریم خارجی نفت ایران مصوب ۱۹۹۵ و قانون جدید تحریم نفتی ایران مصوب ۱۹۹۵ را بررسی کرده و سپس به قانون مصوب ۱۹۹۶ (مجلس نمایندگان) تحریم نفتی ایران اشاره می‌کند. نحوه‌ی واکنش به طرح این لایحه در امریکا و پیش‌نویس نهایی این لایحه در مجلس نمایندگان از بحث‌های پایان این فصل هستند.

عنوان فصل هشتم، «لایحه‌ی برای دلمشغولی رییس جمهور» است. ایران در قانون تحریم ایران و لیبی<sup>۱</sup>، مقاومت اروپا در برابر طرح تحریم ایران، نحوه‌ی واکنش (منفی) برخی متحدان امریکا به قانون فوق و بی‌اعتبار خواندن قانون تحریم ایران و لیبی از سوی اتحادیه‌ی اروپایی از جمله موارد مهمی هستند که در این فصل تحلیل شده‌اند. در این راستا به قرارداد نفتی توتال<sup>۲</sup> تسلیم شدن امریکا در برابر اتحادیه‌ی اروپایی و واکنش کنگره اشاره شده است. بررسی شرکت‌های روسی هدف تحریم، سیاست مذهبی در ایران و تحولاتی که به تبع

1. ILSA: Iran and Libya Sanctions Act.
2. Total.
3. EAA: Export Administration Act.
4. International Emergency Economic Powers ACT: IEEPA.

دموکراسی کوبا مصوب سال ۱۹۹۶ به مشروعیت قانون تحریم ایران و لیبی می‌پردازد و رابطه‌ی میان اقدام‌های تهری اقتصادی با قطعنامه‌های سازمان ملل را تحلیل می‌کند و این چنین نتیجه‌گیری می‌کند که سازمان ملل تحریم‌های فرامرزی را رد می‌کند. فصل ۹ دارای «نتیجه‌گیری» مستقل نیز می‌باشد.

فصل دهم تحت عنوان «تحریم ایران:

یک سیاست غیرمنطقی» ابتدا گستره و میزان تحریم‌های ایران را برمی‌شمرد. سپس قانون اختیارات اقتصادی اضطراری بین‌المللی، قانون

تحریم ایران و لیبی، قانون ۱۹۹۲ منع تکثیر سلاح‌های ایران و عراق و چندین سند معروف بین‌المللی و دوجانبه‌ی دیگر از جمله قانون غنایم جنگی را از منظر حقوقی و سیاسی مورد تحلیل قرار می‌دهد. در آخر به چشم‌انداز آینده‌ی تحریم‌های امریکا پرداخته می‌شود.

امیر مسعود اجتهادی

دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی

